

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

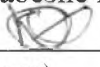
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему: Правове регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану

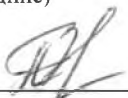
Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ПМФ-23-1 групи,
спеціальності 081 «Право»

освітня програма «Правове забезпечення фінансової безпеки держави»

(підпис)

Курилюк Олексій Васильович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна к.ю.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

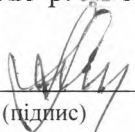
Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Білоус Віктор Тарасович, д.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансового та податкового права
протокол від «09» січня 2025 р. № 8.

Завідувач кафедри

(підпис)

Глух Марина Василівна, к.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 2 24.01.25 [signature]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 07.01.2025 [signature]
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту визнано 14.01.2025 [signature]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [signature] М.В. Кармаліта
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: [signature] М.В. Глух
(підпис) (ініціали, прізвище)

[signature] В.Т. Білоус
(підпис) (ініціали, прізвище)

[signature] А.В. Гарбінська-Руд
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	10		1. М.М.М.М. 2. А.А.А.А. 3. В.В.В.В. 4. Г.Г.Г.Г. 5. Д.Д.Д.Д.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	12		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	38		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
90	A	Відмінно	11.02.25	1. М.М.М.М. 2. А.А.А.А. 3. В.В.В.В. 4. Г.Г.Г.Г. 5. Д.Д.Д.Д.

ВСТУП

У світі, де економічні кордони стають все більш розмитими, а фінансові потоки рухаються з блискавичною швидкістю, валютне регулювання залишається одним з ключових інструментів державного управління економікою. Проте, коли країна опиняється в умовах воєнного стану, цей інструмент набуває особливого значення, перетворюючись на своєрідний економічний щит держави.

Україна, зіткнувшись з безпрецедентними викликами повномасштабної війни, була змушена переглянути свою валютну політику, запровадивши низку обмежень. Ці заходи, спрямовані на стабілізацію національної валюти та запобігання відтоку капіталу, стали своєрідним лакмусовим папірцем, що виявив як сильні, так і слабкі сторони вітчизняної фінансової системи.

Валютні обмеження в умовах воєнного стану – це не просто економічний механізм, а складний правовий феномен, що балансує на межі між необхідністю захисту державних інтересів та збереженням економічних свобод громадян. Це той випадок, коли право стає інструментом не лише регулювання, але й виживання держави.

Актуальність дослідження правового регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану зумовлена не лише поточною ситуацією в Україні, але й глобальними тенденціями зростання геополітичної напруженості. У світі, де економічні війни стають реальністю, а фінансові санкції – зброєю, розуміння механізмів валютного регулювання в кризових умовах набуває стратегічного значення.

Ця тема відкриває широке поле для наукового аналізу, змушуючи замислитися над фундаментальними питаннями: як знайти баланс між економічною безпекою держави та правами громадян? Як забезпечити ефективність валютних обмежень, не підриваючи довіру до фінансової системи? Яким чином адаптувати міжнародний досвід до українських реалій?

Дослідження правового регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану – це не лише аналіз сухих юридичних норм та економічних

показників. Це спроба зрозуміти, як право може стати інструментом захисту національних інтересів у найскладніші моменти історії держави. Це пошук відповідей на питання, які, можливо, визначать майбутнє не лише української економіки, але й глобальної фінансової системи в цілому.

У цьому контексті, дане дослідження набуває особливої ваги, відкриваючи шлях до глибшого розуміння взаємозв'язку між правом, економікою та національною безпекою в умовах глобальних викликів XXI століття.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз правового регулювання валютних обмежень, що впроваджуються в умовах воєнного стану, оцінка їх ефективності та впливу на економіку країни, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої бази у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі впровадження та реалізації валютних обмежень в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є валютні обмеження в умовах воєнного стану.

Завдання полягає у тому, що:

- Проаналізувати поняття та визначено сутність валютного регулювання;
- охарактеризувати правові основи валютного регулювання в Україні;
- підкреслити особливості валютного регулювання в умовах воєнного стану;
- провести характеристику основних валютних обмежень;
- дослідити правові механізми реалізації валютних обмежень;
- аргументувати вплив валютних обмежень на економіку країни та фінансовий сектор;
- виділити проблеми та недоліки чинного законодавства щодо валютних обмежень;
- висунути пропозиції щодо вдосконалення норм законодавства;
- охарактеризувати перспективи розвитку валютного регулювання у період післявоєнної відбудови.

Стан та аналіз досліджень, що проведені за цією тематикою здійснений достатньою кількістю наукових діячів та практиків, проте слід виокремити таким, як, Антонюк О. Р., Дерманська М. О., Деменко К. Е., Правдиківська І.І., Дорошенко Н.О., Гришанова Н., Гарбінська-Руденко А.В., Дудник В.М., Яценко Ю.Г., Бульчак С.І. та інші.

Науково-практична значимість одержаних результатів випускної роботи "Правове регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану" полягає в наступному:

- Здійснено ґрунтовний аналіз чинного законодавства України у сфері валютного регулювання та контролю, зокрема валютних обмежень, запроваджених в умовах воєнного стану.
- Досліджено особливості правового регулювання валютних операцій під час дії правового режиму воєнного стану та визначено їх вплив на економічну ситуацію в країні.
- Проаналізовано практику застосування валютних обмежень в Україні.
- Розроблено науково-обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері валютного регулювання з урахуванням викликів воєнного часу.
- Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній, нормотворчій та правозастосовній діяльності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та сутність валютного регулювання

Валютне регулювання в Україні є одним з ключових елементів економічної політики держави, що відіграє критичну роль у забезпеченні фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Це складна система правових норм та економічних інструментів, спрямована на управління валютними операціями та контроль за рухом капіталу.

Історично, формування системи валютного регулювання в Україні розпочалося з моменту здобуття незалежності та запровадження національної валюти. Цей процес супроводжувався численними викликами, пов'язаними з переходом від планової до ринкової економіки, нестабільністю фінансового сектору та необхідністю інтеграції у світову економічну систему.

Теоретичною основою валютного регулювання в Україні є концепція державного управління валютними відносинами, яка базується на принципах забезпечення економічної безпеки, стабільності національної валюти та сприяння економічному розвитку. Ця концепція реалізується через систему нормативно-правових актів, ключовим з яких є Закон України «Про валюту і валютні операції» [4].

Правові засади валютного регулювання в Україні ґрунтуються на конституційних нормах, які визначають основи економічної системи держави. Вони включають принципи свободи підприємницької діяльності, захисту прав власності та забезпечення економічної безпеки країни. На цьому фундаменті будується система спеціального законодавства, що регулює валютні відносини.

Важливим аспектом теоретико-правових засад валютного регулювання є визначення компетенції державних органів у цій сфері. Національний банк України відіграє центральну роль у формуванні та реалізації валютної політики, маючи широкі повноваження щодо встановлення правил здійснення валютних

операцій, визначення режиму валютного курсу та проведення валютних інтервенцій.

Сучасна модель валютного регулювання в Україні характеризується поступовим переходом від жорсткого адміністративного контролю до більш ліберального підходу, що відповідає міжнародним тенденціям та зобов'язанням України перед міжнародними фінансовими інституціями. Цей перехід відображений у новому валютному законодавстві, яке запровадило принцип «дозволено все, що прямо не заборонено законом» у сфері валютних операцій.

Однак, незважаючи на лібералізацію, система валютного регулювання в Україні все ще зберігає певні обмеження, особливо в умовах економічної нестабільності та зовнішніх загроз. Це створює певну напругу між необхідністю забезпечення фінансової стабільності та прагненням до повної лібералізації валютного ринку [34].

Важливим елементом теоретико-правових засад валютного регулювання є також механізми валютного контролю, які забезпечують дотримання валютного законодавства. Ці механізми включають систему звітності, моніторингу валютних операцій та відповідальності за порушення валютного законодавства.

У контексті євроінтеграційних прагнень України особливої ваги набуває питання гармонізації національного валютного законодавства з нормами ЄС. Це вимагає не лише технічних змін у законодавстві, але й переосмислення самих підходів до валютного регулювання, зокрема, в аспекті забезпечення вільного руху капіталу.

Підсумовуючи, можна сказати, що теоретико-правові засади валютного регулювання в Україні являють собою складну, динамічну систему, яка постійно еволюціонує під впливом внутрішніх економічних процесів та зовнішніх факторів. Вони відображають баланс між необхідністю забезпечення фінансової стабільності та прагненням до лібералізації валютного ринку, між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями.

Подальший розвиток теоретико-правових засад валютного регулювання в Україні, ймовірно, буде спрямований на пошук оптимальних моделей управління валютним ринком в умовах глобалізації та цифровізації економіки,

що ставить нові виклики перед регуляторами та вимагає інноваційних підходів до правового регулювання валютних відносин.

Валютне регулювання є одним із ключових елементів економічної політики держави, що відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Це складне та багатогранне поняття, яке охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на управління валютними відносинами та забезпечення ефективного функціонування національної валютної системи [33].

Сутність валютного регулювання полягає у встановленні та реалізації державою певного порядку проведення операцій з валютними цінностями. Це включає регламентацію валютних операцій на внутрішньому ринку, визначення правил переміщення валютних цінностей через кордон, а також регулювання міжнародних розрахунків.

Важливо розуміти, що валютне регулювання не є статичним явищем. Воно еволюціонує разом із змінами у глобальному економічному середовищі. Історично можна простежити тенденцію від жорсткого валютного контролю до більш ліберальних форм регулювання, що відповідає загальносвітовому тренду глобалізації та інтеграції фінансових ринків.

Сучасне валютне регулювання характеризується пошуком балансу між ринковими механізмами та державним втручанням. З одного боку, визнається важливість вільного руху капіталу та конвертованості валют для економічного розвитку. З іншого боку, зберігається розуміння необхідності певного контролю для запобігання фінансовим кризам та захисту національних економічних інтересів.

У контексті глобалізації валютне регулювання набуває нових вимірів. Воно стає не лише інструментом національної економічної політики, але й механізмом участі країни у світових економічних процесах. Це зумовлює необхідність гармонізації національних систем валютного регулювання з міжнародними стандартами та практиками.

Особливої актуальності набуває валютне регулювання в умовах економічної нестабільності та кризових явищ. У такі періоди воно часто стає

ключовим інструментом стабілізації економіки, дозволяючи швидко реагувати на зовнішні шоки та внутрішні дисбаланси.

Важливим аспектом валютного регулювання є його правова природа. Це не просто економічний механізм, а складна система правових норм, що визначають права та обов'язки суб'єктів валютних відносин, встановлюють правила проведення валютних операцій та відповідальність за їх порушення.

Підсумовуючи, можна сказати, що валютне регулювання - це комплексний механізм державного управління валютними відносинами, спрямований на забезпечення стабільності національної валюти, рівноваги платіжного балансу та створення сприятливих умов для розвитку національної економіки в контексті глобальних фінансових процесів. Його сутність розкривається через взаємодію правових норм, економічних інструментів та інституційних структур, що в сукупності формують цілісну систему управління валютною сферою держави.

Розуміння сутності валютного регулювання є ключовим для формування ефективної економічної політики, здатної забезпечити фінансову стабільність та економічний розвиток в умовах зростаючої взаємозалежності національних економік та глобальних фінансових ринків.

1.2. Правові основи валютного регулювання в Україні

З початком широкомасштабної агресії Росії проти України, вітчизняна економіка зазнала значних змін. Верховна Рада оперативно ухвалила низку законодавчих актів, спрямованих на спрощення регуляторних процедур та зменшення податкового навантаження в умовах воєнного стану. Податкові органи, зі свого боку, призупинили більшість перевірок суб'єктів підприємницької діяльності.

Банківський сектор, усвідомлюючи потенційні економічні ризики, запровадив ряд суворих обмежень, особливо на валютному ринку. Хоча ці заходи можна вважати неринковими, вони виявилися надзвичайно ефективними, забезпечивши стабільність економіки та стійкість банківської системи в умовах війни.

Валютне регулювання є важливим елементом економічної політики будь-якої держави, і Україна не є винятком. Протягом останніх років система валютного регулювання в нашій країні зазнала суттєвих змін, спрямованих на лібералізацію та гармонізацію з міжнародними стандартами.

Закон «Про валюту і валютні операції» встановлює принципи валютного регулювання, визначає права та обов'язки суб'єктів валютних операцій, повноваження державних органів у сфері валютного регулювання та нагляду. Важливою новацією закону стало запровадження принципу «дозволено все, що прямо не заборонено законом», що суттєво спростило здійснення валютних операцій [4].

НБУ відіграє ключову роль у системі валютного регулювання. НБУ розробляє та затверджує підзаконні нормативно-правові акти, які деталізують положення закону та встановлюють конкретні правила здійснення валютних операцій. Серед таких актів - постанови НБУ щодо валютного нагляду, лімітів на валютні операції, порядку проведення окремих видів валютних операцій тощо.

Важливим аспектом сучасного валютного регулювання є ризик-орієнтований підхід до валютного нагляду. Це означає, що банки та інші фінансові установи повинні аналізувати валютні операції своїх клієнтів не лише з формальної точки зору, але й оцінювати їх економічну суть та потенційні ризики.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану, введеного в Україні у 2022 році, були запроваджені додаткові обмеження на валютні операції. Ці заходи спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та захист економічних інтересів держави в умовах зовнішньої агресії [29].

Окремої уваги заслуговує питання валютного регулювання в контексті євроінтеграційних процесів. Україна взяла на себе зобов'язання поступово гармонізувати своє валютне законодавство з нормами Європейського Союзу, що передбачає подальшу лібералізацію валютного ринку та зняття існуючих обмежень.

У перший день вторгнення НБУ прийняв постанову, яка ввела ряд суттєвих обмежень:

1. Фіксація офіційного курсу валют на рівні 24 лютого 2022 року.
2. Лімітування зняття готівки.
3. Заборона видачі коштів в іноземній валюті.
4. Призупинення роботи валютного ринку, за винятком продажу валюти.
5. Заборона міжнародних валютних переказів.
6. Призупинення операцій з електронними грошима.

Ці безпрецедентні валютні обмеження стали новим викликом для бізнесу в умовах ринкової економіки незалежної України. Практично всі валютні операції та міжнародні перекази були зупинені [10].

Для контролю відтоку валюти з країни було введено поняття критичного імпорту. Протягом певного періоду імпортери могли купувати валюту лише для товарів, включених до спеціального переліку, затвердженого урядом. Цей перелік зазнавав численних змін і врешті-решт був скасований Кабінетом Міністрів України 7 липня 2022 року.

В умовах триваючого воєнного стану Національний банк України (-далі НБУ) регулярно переглядає та адаптує введені валютні обмеження, враховуючи зміни економічної ситуації та нагальні потреби країни. Спостерігається тенденція до поступового пом'якшення цих обмежень для бізнесу [26].

На даний момент зберігається режим фіксованого обмінного курсу через значний дисбаланс між попитом та пропозицією на валютному ринку. Однак НБУ планує в найближчій перспективі повернутися до плаваючого курсу.

Від початку повномасштабного вторгнення діє загальна заборона на транскордонні перекази валютних цінностей з України, включаючи перекази на рахунки банків-нерезидентів. Проте існує перелік винятків з цього правила, який поступово розширюється.

Чинні тимчасові норми НБУ обмежують можливості українських підприємств переказувати валюту за кордон для обслуговування боргових

зобов'язань перед іноземними кредиторами [25]. При цьому, за певних умов, дозволяється здійснювати процентні платежі за такими кредитами.

Варто зазначити, що діючі обмеження не передбачають винятків для погашення заборгованості перед нерезидентами, яка виникла до введення обмежень. Це означає, що українські підприємства не можуть здійснити оплату за імпорتنі поставки, отримані до 23 лютого 2022 року, якщо такі платежі не підпадають під визначені винятки [1].

З вересня 2022 року введено нове правило для юридичних осіб: при здійсненні розрахунків в іноземній валюті вони повинні спочатку використовувати наявні у них валютні кошти, а вже потім, за потреби, купувати валюту на українському валютному ринку.

Банківські установи, виконуючи роль суб'єктів первинного фінансового моніторингу, продовжують здійснювати нагляд за дотриманням встановлених термінів розрахунків у експортно-імпортних операціях.

Згідно з чинними нормативними актами, банкам заборонено припиняти валютний нагляд за дотриманням граничних термінів розрахунків при експорті чи імпорті товарів на підставі документів про взаємозалік зобов'язань.

Протягом періоду воєнного стану граничні терміни розрахунків за експортно-імпортними операціями зазнали кількох змін. На сьогодні для операцій, здійснених після 5 квітня 2022 року, встановлено термін у 180 календарних днів. Для операцій, проведених до цієї дати, застосовується термін у 365 днів [6].

Варто зазначити, що обмеження щодо термінів розрахунків не поширюються на імпорتنі операції, сума яких не перевищує 400 000 гривень в еквіваленті (за курсом НБУ на день операції). Це положення не застосовується у випадках штучного дроблення експортних чи валютних операцій.

Додатково існує перелік операцій, на які не поширюються граничні терміни розрахунків, визначений окремою постановою НБУ.

У разі порушення встановлених термінів розрахунків передбачено нарахування пені. Вона складає 0,3% від суми невиконаних зобов'язань за кожен день прострочення. Пеня нараховується у національній валюті або в іноземній

валюті, перерахованій у гривню за курсом НБУ на день виникнення заборгованості. Загальна сума нарахованої пені обмежена розміром невиконаних зобов'язань за договором.

Заборони та обмеження на співпрацю з контрагентами, пов'язаними з державою-агресором, діючі до початку військових дій, були суттєво посилені з розв'язанням повномасштабної війни 24.02.2022.

03.03.2022 КМУ прийняв постанову №187 від 03.03.2022 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації», яка буде діяти тимчасово до набрання чинності закону про врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, але не більше одного місяця після припинення воєнного стану [3].

Для розуміння правильності застосування обмежень визначимо критерії пов'язаності контрагента з Російською Федерацією.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №187 від 03.03.2022 [3] (з наступними змінами) такими особами є:

1. громадяни Російської Федерації, крім тих, що проживають на території України на законних підставах;
2. юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства Російської Федерації;
3. юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є Російська Федерація, громадянин Російської Федерації, крім того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації;
4. юридичні особи, утворені відповідно до законодавства іноземної держави, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, яких є Російська Федерація, громадянин Російської Федерації, крім того, що проживає

на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації, - у випадку виконання зобов'язань перед ними за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті [3].

В подальшому, прийняттям КМУ постанови №426 від 09.04.2022 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації», повністю заборонено імпорт товарів з Російської Федерації [5].

Постановою №426 КМУ впровадив безстрокову заборону на ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з Російської Федерації. Водночас залишається чинною інша постанова Уряду зі схожого питання, а саме постанова від 30.12.2015 № 1147 «Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації». Як поєднуються ці два акти Уряду і які заборони, зрештою, діють сьогодні — відповідь у цій статті [27].

Постанова № 1147, і Постанова № 426 прийняті відповідно до частини 11 статті 29 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», тобто обидва акти Уряду впроваджують заходи у сфері зовнішньоекономічної діяльності, але характер тих заходів різний [39].

Так, Постанова № 1147 впровадила тимчасове обмеження (ембарго) двох видів:

- ввезення на митну територію України окремих товарів, що походять з РФ, згідно з переліком у додатку до постанови.

При цьому пунктом 2 Постанови № 1147 Уряд дозволив здійснити поставки товарів, що були авансовані до набрання чинності цією постановою;

ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту та митному режимі тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами вагонів за кодами згідно з УКТ ЗЕД 8606 30 00 00, 8606 91 80 00, 8606 92 00 00, які з 20.02.2014 зареєстровані / взяті на облік за резидентами Російської Федерації [27].

На даний момент українське законодавство не містить чіткого визначення критеріїв пов'язаності особи з Республікою Білорусь. Варто зазначити, що офіційно Білорусь не має статусу держави-агресора або пособника агресора.

Незважаючи на це, з початком повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану в Україні було запроваджено значні обмеження щодо економічної співпраці з суб'єктами, пов'язаними з Білоруссю. Ці обмеження багато в чому подібні до тих, що застосовуються до Російської Федерації.

Проте, варто відзначити, що обмежувальні заходи щодо Білорусі є дещо м'якшими порівняно з російськими. Вони здебільшого стосуються регулювання валютних операцій.

Розглянемо детальніше специфіку валютних обмежень, що застосовуються до операцій, пов'язаних з Республікою Білорусь.

Відповідно до Постанови №18 зупинено здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів Російської Федерації/Республіки Білорусь, за рахунками юридичних осіб (крім банків), кінцевими бенефіціарними власниками яких є резиденти Російської Федерації/Республіки Білорусь [6].

З першого дня війни уповноваженим установам забороняється здійснювати будь-які валютні операції:

- з використанням російських рублів та білоруських рублів;
- учасником яких є юридична або фізична особа, яка має місцезнаходження (zareєстрована/постійно проживає) в Російській Федерації або в Республіці Білорусь;
- для виконання зобов'язань перед юридичними або фізичними особами, які мають місцезнаходження (zareєстрована/постійно проживає) в Російській Федерації або в Республіці Білорусь [6].

Вказані обмеження містять декілька виключень. Заборона не поширюється, зокрема, на переказ коштів (крім російських рублів та білоруських рублів) на рахунки резидентів у банках за операціями з експорту товарів, повернення коштів за операціями з імпорту товарів. При цьому кошти, що надійшли із-за кордону в російських рублях/білоруських рублях за такими

операціями можуть бути обмінені на міжнародному валютному ринку на іншу валюту (крім російських рублів/білоруських рублів) для її подальшого зарахування на рахунки клієнта.

Нові регуляторні вимоги щодо розкриття інформації про зв'язки з державою-агресором було встановлено у 2023 році, а саме 16 березня 2023 року Національний банк України ухвалив постанову №26, яка вступила в дію 18 березня того ж року. Ця постанова стосується розкриття інформації про зв'язки клієнтів з державою-агресором.

Відповідно до цього документа, НБУ зобов'язав банківські установи України, включаючи філії закордонних банків, виявляти та документувати дані про зв'язки їхніх клієнтів та партнерів з країною, що веде збройну агресію проти України, а також з громадянами чи резидентами цієї країни.

Крім того, НБУ отримав повноваження запитувати у банків додаткову інформацію про виявлені зв'язки клієнтів та їхніх контрагентів з державою-агресором [7].

У контексті поточної ситуації та потенційних ризиків, пов'язаних з будь-якою взаємодією з контрагентами з Російської Федерації та Республіки Білорусь, надзвичайно важливо бути обізнаним щодо чинних обмежень та слідкувати за новими регуляторними змінами у цій сфері.

Ця ініціатива надає НБУ повноваження запитувати у банків детальну інформацію про виявлені зв'язки клієнтів та їхніх партнерів з країною-агресором.

У світлі поточної ситуації та потенційних ризиків, пов'язаних із співпрацею з контрагентами з Російської Федерації та Республіки Білорусь, надзвичайно важливо бути обізнаним щодо чинних обмежень та слідкувати за новими регуляторними змінами.

Це допоможе уникнути можливих негативних наслідків та забезпечити відповідність діяльності актуальним вимогам законодавства. Операції із зарахування надходжень коштів (уключаючи надходження коштів у російських рублях/білоруських рублях) із-за кордону на кореспондентський рахунок банку, відкритий в іншому банку на території України.

Таким чином, правові основи валютного регулювання в Україні перебувають у процесі постійного розвитку та вдосконалення, відповідаючи на виклики сучасної глобальної економіки та забезпечуючи захист національних економічних інтересів.

1.3. Особливості валютного регулювання в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану держава змушена запроваджувати більш суворі механізми контролю за валютними операціями. Це необхідно для запобігання відтоку капіталу та стабілізації валютного курсу. Однак, такі заходи можуть обмежувати економічну свободу і потребують збалансованого підходу. Введення лімітів на придбання іноземної валюти фізичними та юридичними особами є типовим заходом у воєнний час. Це допомагає зменшити тиск на національну валюту, але може створювати труднощі для бізнесу та громадян. Воєнний стан часто вимагає перегляду правил здійснення міжнародних платежів. Це може включати додаткові перевірки, обмеження на перекази коштів за кордон, що впливає на зовнішньоекономічну діяльність.

В умовах війни центральний банк може бути змушений відмовитися від жорсткої прив'язки курсу національної валюти, дозволяючи йому більш гнучко реагувати на економічні шоки.

Держава може встановлювати спеціальні режими валютного регулювання для критично важливих секторів економіки, забезпечуючи їх пріоритетний доступ до валютних ресурсів.

В умовах воєнного стану зростає значення золотовалютних резервів як інструменту підтримки фінансової стабільності та довіри до національної валюти. Валютне регулювання має враховувати можливі міжнародні санкції та обмеження, розробляючи альтернативні механізми міжнародних розрахунків. Посилення обмежень може призвести до активізації тіньового валютного ринку, що вимагає додаткових заходів контролю та протидії.

У 2023 році Україна продемонструвала значне покращення економічних показників, незважаючи на складні умови війни. Інфляція суттєво знизилася,

досягнувши 5,1% у грудні, що майже вдвічі менше довоєнного рівня. Це перевершило очікування Національного банку України.

Фінансова стабільність країни підтримується високим рівнем міжнародних резервів, які покривають 5,4 місяця майбутнього імпорту, що значно перевищує світові стандарти. Для підтримки курсу гривні НБУ використовував валютні інтервенції, продавши 9,4 млрд доларів США в останньому кварталі 2023 року. Однак, враховуючи військові витрати, подальша підтримка міжнародних партнерів залишається критично важливою.

Банківський сектор демонструє стійкість, хоча є певні проблеми. Зокрема, повернення кредитів рефінансування банками, які покинули ринок, відбувається повільно. За 9 років повернуто лише 19,2 млрд грн з 56,4 млрд грн, що потребує прискорення процесу [42, С.44].

НБУ продовжує адаптувати банківське регулювання до стандартів ЄС. Впроваджено нову трирівневу структуру банківського капіталу, що має забезпечити кращу здатність банків поглинати збитки. Оцінка стійкості найбільших банків показала, що більшість з них мають достатній капітал.

Для підтримки енергетичної безпеки, НБУ пом'якшив валютні обмеження для НЕК «Укренерго», що сприятиме гнучкішому імпорту та експорту електроенергії.

НБУ також оновив свою стратегію, спрямовану на покращення фінансової інклюзії, особливо для осіб з особливими потребами та на територіях, постраждалих від війни.

Впроваджено нові вимоги щодо винагороди керівництва банків, що наближає українську банківську систему до європейських стандартів та має запобігти прийняттю надмірних ризиків. Особлива увага приділяється реформуванню політики винагород у державних банках, що є кроком до їх можливої часткової приватизації [36].

Валютне регулювання в Україні під час воєнного стану характеризується впровадженням низки обмежувальних заходів щодо валютних операцій. Ці заходи мали на меті захистити фінансову систему та економіку країни від негативних наслідків, спричинених широкомасштабною агресією [32].

Введення таких обмежень було необхідним кроком для стабілізації валютного ринку та запобігання відтоку валюти. Однак, вплив цих заходів на економіку є неоднозначним. З одного боку, вони допомагають захистити ринок від спекуляцій та зберегти валютні резерви. З іншого боку, ці обмеження можуть ускладнювати зовнішньоекономічну діяльність, що потенційно призводить до зменшення обсягів торгівлі та інвестицій.

Очікується, що після завершення війни відбудеться поступова лібералізація валютного регулювання. Це має сприяти відновленню нормального функціонування валютного ринку та підтримати загальну стабілізацію і розвиток економіки України [37, С.138-139].

Ключовим викликом залишається знаходження балансу між забезпеченням фінансової стабільності та створенням умов для економічного відновлення та розвитку.

Ці заходи, хоча і є необхідними для забезпечення фінансової стабільності, створюють додаткові виклики для економіки та потребують виваженого підходу. Успішне валютне регулювання в таких умовах вимагає гнучкості, інноваційності та постійного моніторингу економічної ситуації для своєчасного коригування політики. Важливо також враховувати довгострокові наслідки прийнятих рішень та працювати над створенням умов для поступового повернення до більш ліберального валютного режиму після завершення воєнного стану.

Валютне регулювання є важливим інструментом економічної політики держави, але його значення особливо зростає в умовах воєнного стану. Цей особливий правовий режим створює безпрецедентні виклики для економіки країни, що вимагає впровадження специфічних заходів у сфері валютного контролю та регулювання. Розглянемо ключові особливості валютного регулювання в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану відбувається значне посилення ролі держави у регулюванні валютних відносин. Це проявляється у розширенні повноважень центрального банку та інших регуляторних органів [17]. Зазвичай впроваджуються більш жорсткі механізми контролю за валютними операціями,

що може включати обмеження на купівлю іноземної валюти, контроль за транскордонними переказами, лімітування зняття готівки тощо.

Валютне регулювання в умовах воєнного стану підпорядковується насамперед інтересам національної безпеки. Заходи, що впроваджуються, спрямовані на збереження валютних резервів, запобігання відтоку капіталу та забезпечення стабільності національної валюти [30]. При цьому економічна ефективність може відходити на другий план порівняно з міркуваннями безпеки.

Однією з ключових особливостей валютного регулювання в умовах воєнного стану є впровадження суттєвих обмежень на валютні операції. Це може включати заборону на купівлю валюти для некритичних потреб, обмеження на перекази за кордон, контроль за експортною виручкою тощо. Мета таких обмежень - зберегти валютні ресурси країни та запобігти спекуляціям на валютному ринку [28].

Валютне регулювання в умовах воєнного стану орієнтоване на забезпечення можливості здійснення критично важливих імпорتنих операцій. Це стосується насамперед імпорту, пов'язаного з обороноздатністю країни, енергетичною безпекою, медичним забезпеченням тощо. Для таких операцій можуть створюватися спеціальні умови та спрощені процедури.

Підсумовуючи, можна сказати, що валютне регулювання в умовах воєнного стану характеризується посиленням державного контролю, пріоритетом національної безпеки, оперативністю прийняття рішень, суттєвими обмеженнями валютних операцій, фокусом на забезпеченні критичного імпорту та посиленням моніторингу. Ефективне валютне регулювання в таких складних умовах вимагає виваженого підходу, постійного моніторингу ситуації та готовності до швидкої адаптації впроваджених заходів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ ЗАПРОВАДЖЕНИХ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Характеристика основних валютних обмежень

Наразі інвестори позбавлені можливості використовувати дивіденди як основний інструмент репатріації капіталу. Натомість, вони змушені шукати альтернативні шляхи використання прибутків, такі як інвестування в нерухомість, державні облігації, банківські депозити або реінвестування у власний бізнес в Україні.

Хоча повне зняття обмежень на виплату дивідендів за кордон залишається перспективою майбутнього, очікується, що це станеться не в найближчий час. НБУ розглядає можливість дозволу на репатріацію дивідендів для «нових» інвестицій, подібно до підходу з борговим фінансуванням. Це може бути пов'язано з бажанням стимулювати нові інвестиції для відбудови країни, хоча конкретні механізми ще обговорюються.

Підприємствам, які планують міжнародну співпрацю, важливо враховувати чинні валютні обмеження щодо операційної діяльності в Україні. Ключовим аспектом є дотримання граничних строків розрахунків за експортно-імпортними операціями, які наразі становлять 180 днів, що вдвічі менше, ніж до введення воєнного стану [24].

Ці обмеження створюють певні труднощі для бізнесу, особливо коли виробничі процеси або логістичні складнощі вимагають більше часу для завершення експортних чи імпортних операцій. Варто зазначити, що не всі операції підпадають під ці обмеження. Наприклад, для експорту послуг граничні строки розрахунків застосовуються лише до страхових та транспортних послуг.

Таким чином, бізнесу необхідно ретельно планувати свою діяльність з урахуванням цих обмежень та шукати оптимальні шляхи для ефективного функціонування в умовах, що склалися [16].

Для компаній, чії операції підпадають під обмеження граничних строків розрахунків, існує кілька варіантів дій щодо їх подовження. Хоча деякі з цих

методів можуть видаватися складними і потребувати консультації фахівців, вони все ж залишаються доступними.

Серед можливих підходів варто розглянути звернення до Міністерства економіки України з проханням про індивідуальне продовження строків. Альтернативою може стати отримання сертифікатів про форс-мажор або відповідних висновків від торгово-промислової палати. У випадках порушення контрагентами умов договорів, можливе ініціювання судових або арбітражних процесів.

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, Торгово-промислова палата (ТПП) України запровадила спрощену процедуру засвідчення форс-мажорних обставин. З 28 лютого 2022 року на офіційному веб-сайті ТПП України розміщено загальний лист, який підтверджує наявність форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) на території України [35].

Цей документ дозволяє суб'єктам господарювання, які не можуть виконати свої зобов'язання через військову агресію Російської Федерації проти України, уникнути необхідності особистого звернення до ТПП України або її регіональних відділень та подання розширеного пакету документів. Замість цього, вони можуть використовувати загальний лист ТПП як офіційне підтвердження форс-мажорних обставин.

Суб'єкт господарювання, який не в змозі виконати свої договірні зобов'язання через обставини, пов'язані з воєнним станом, має право додати цей лист до свого повідомлення про форс-мажор. Це дозволяє обґрунтувати неможливість своєчасного виконання зобов'язань за договорами, контрактами, угодами або відповідно до законодавчих чи нормативних актів, а також сприяє мирному вирішенню можливих спорів та перегляду термінів виконання зобов'язань.

Важливо зазначити, що за необхідності, сторона, яка не виконала свої зобов'язання через форс-мажорні обставини, зберігає право звернутися до ТПП України або її уповноважених регіональних відділень для отримання індивідуального Сертифіката. У такому випадку слід дотримуватися

встановленого Регламентом порядку, подаючи окрему заяву для кожного конкретного зобов'язання [35].

Попри певну складність цих процедур, за умови ретельної підготовки аргументації та збору переконливих доказів, досягнення бажаного результату цілком можливе і не обов'язково буде надто обтяжливим.

Окрім питання граничних строків розрахунків, актуальним залишається питання здійснення платежів за кордон. НБУ запровадив загальну заборону на транскордонні перекази, але з часу введення воєнного стану ці обмеження поступово пом'якшуються.

Зокрема, НБУ дозволив здійснювати оплату за всі товари, що імпортуються в Україну. Крім того, регулятор поступово розширює перелік робіт і послуг, за якими дозволені розрахунки з нерезидентами. Це свідчить про тенденцію до лібералізації валютного регулювання, хоча процес відбувається поступово та з урахуванням поточної економічної ситуації в країні [16].

Антонюк О. Р. зазначає, що у контексті лібералізації валютного регулювання, сучасний валютний контроль характеризується впровадженням системи валютного нагляду. Ця система базується на принципах самостійного аналізу, персональної відповідальності та ризик-орієнтованого підходу, зосереджуючись на суті операцій, а не на їх формальних аспектах [9].

Ризик-орієнтований підхід дозволяє виявляти потенційно сумнівні операції за допомогою таких індикаторів:

1. Множинні дрібні валютні операції, що можуть свідчити про уникнення лімітів.
2. Операції, обсяги яких наближаються до максимальних лімітів НБУ.
3. Залучення фінансування на не вигідних умовах.
4. Отримання фінансової допомоги суб'єктами господарювання.
5. Активи, джерелом яких є фінансова допомога.
6. Невідповідність валютних операцій звичайній діяльності суб'єкта.
7. Операції з неочевидною економічною доцільністю.
8. Валютні операції фізичних осіб, що перевищують ліміти НБУ.
9. Невідповідність вартості товарів/послуг ринковим умовам.

10. Операції від імені та в інтересах третіх осіб.
11. Залучення компаній-оболонок до валютних операцій.
12. Операції з повернення інвестицій.

Банки також можуть застосовувати додаткові індикатори на власний розсуд.

Заходи валютного регулювання включають обов'язковий продаж частини валютних надходжень, встановлення граничних термінів для розрахунків за експортно-імпортними операціями, спеціальні умови для операцій, пов'язаних з рухом капіталу, запровадження дозвільної системи для певних валютних операцій, встановлення лімітів на окремі види валютних операцій, резервування коштів при здійсненні валютних операцій [9].

Стрільчук Ю. І. вважає, що в умовах воєнного стану Національний банк України запровадив низку валютних обмежень, які відіграють важливу роль у підтримці економічної стабільності країни. Ці заходи спрямовані на забезпечення критичних потреб економіки, мінімізацію ризиків для валютного ринку та запобігання неконтрольованому відтоку капіталу [40].

Одним з ключових елементів цієї політики стала фіксація валютного курсу, що дозволило зберегти макроекономічну рівновагу в складний період. Такі дії є типовим інструментом валютної політики країн, які стикаються з економічними та фінансовими кризами.

Запроваджені обмеження дають можливість регулювати ситуацію на валютному ринку відповідно до нагальних економічних потреб держави. Однак, при розробці та впровадженні таких заходів важливо знаходити баланс між державними інтересами та потребами суб'єктів господарювання [40].

Зокрема, необхідно враховувати об'єктивні вимоги бізнесу щодо проведення валюто-обмінних операцій та здійснення міжнародних переказів, які є невід'ємною частиною їхньої господарської діяльності. Забезпечення можливості для підприємств підтримувати свою економічну активність навіть в умовах обмежень є критичним для стимулювання розвитку економіки в сучасних складних обставинах [10, С.143].

Валютні обмеження є однією з форм валютної політики, що передбачає законодавче або адміністративне регулювання операцій з валютою та іншими валютними цінностями для резидентів і нерезидентів. Це може включати заборони, лімітування або регламентацію певних видів операцій.

Ці обмеження є частиною системи валютного контролю, яка також охоплює заходи з нагляду, реєстрації та статистичного обліку валютних операцій. Основою для впровадження валютних обмежень служить валютне законодавство, на базі якого розробляються конкретні постанови та директиви.

Головними цілями валютних обмежень є стабілізація платіжного балансу, підтримка стабільності валютного курсу, акумулювання валютних ресурсів у руках держави для вирішення стратегічних та поточних завдань

Варто зазначити, що валютні обмеження мають певний дискримінаційний характер. Вони сприяють перерозподілу валютних цінностей на користь держави та великих підприємств, ускладнюючи доступ до іноземної валюти для малого та середнього бізнесу. Часто ці обмеження є елементом протекціоністської політики та можуть використовуватися для дискримінації торгових партнерів. Крім економічних факторів, на їх впровадження можуть впливати і політичні мотиви [19].

Таким чином, валютні обмеження, впроваджені НБУ, є важливим інструментом стабілізації економіки в умовах воєнного стану, але їх застосування вимагає виваженого підходу з урахуванням інтересів усіх учасників економічних відносин.

На початку повномасштабної війни Національний банк зафіксував обмінний курс гривні та запровадив низку адміністративних обмежень. Ці рішення допомогли запобігти паніці та забезпечити стабільну роботу фінансової системи, а також сприяли адаптації бізнесу та населення до умов повномасштабної війни. Але режим фіксованого курсу з жорсткими валютними обмеженнями має свої переваги та недоліки, з часом останні починають переважати. Саме тому Національний банк поступово реалізує Стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного

курсу та повернення до інфляційного таргетування за формування належних передумов [2].

2.2. Правові механізми реалізації валютних обмежень

Національний банк України оперативно відреагував на початок повномасштабного вторгнення, прийнявши 24 лютого 2022 року постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [6].

Цей документ запровадив ряд заходів, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності держави та регулювання фінансового сектору в умовах воєнного стану.

Враховуючи динамічну ситуацію в країні, Постанова № 18 регулярно оновлюється та доповнюється, щоб відповідати актуальним викликам та потребам економіки [6].

У цьому контексті особливої уваги заслуговують два аспекти регулювання:

Обмеження для фізичних осіб при здійсненні валютних операцій, зокрема, транскордонні грошові перекази, обмін валюти.

Специфіка здійснення розрахунків фізичними особами-волонтерами, які не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, в рамках їхньої волонтерської діяльності.

Ці аспекти є ключовими для розуміння поточного стану валютного регулювання та особливостей фінансових операцій в умовах воєнного стану в Україні.

Економічні методи регулювання суспільних відносин базуються на трьох ключових компонентах: економічному інтересі, прагненні до його реалізації та практичних діях щодо його втілення. Ця тріада відображає економічну активність суб'єктів господарювання.

Розуміння та вплив на ці елементи дозволяє зацікавленим сторонам формувати поведінку суб'єктів економічних відносин не через пряме втручання, а шляхом створення сприятливого економічного середовища. Використання економічних важелів та стимулів дає можливість формувати умови, які спонукають до бажаної економічної поведінки.

В основі сучасного суспільства лежить обмін товарами, роботами та послугами. Відповідно, ключовими економічними законами, які визначають ці процеси, є закон вартості, що базується на принципі еквівалентності, та закон попиту і пропозиції.

Врахування цих фундаментальних економічних законів дозволяє уповноваженим державним органам розробляти ефективні механізми стимулювання, які спрямовують діяльність підконтрольних суб'єктів у бажаному напрямку. Таким чином, держава може впливати на економічні процеси, не вдаючись до прямого адміністративного втручання, а створюючи умови, які роблять бажану поведінку економічно вигідною для учасників ринку [12].

Введення воєнного стану в Україні у 2022 році призвело до необхідності запровадження додаткових валютних обмежень для забезпечення фінансової стабільності та захисту економічних інтересів держави. Ці обмеження реалізуються через ряд правових механізмів, які варто розглянути детальніше.

Перш за все, правовою основою для введення валютних обмежень в умовах воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [41].

Цей закон надає державі додаткові повноваження щодо регулювання економіки, в тому числі і валютного ринку, в особливий період.

Національний банк України як головний регулятор валютного ринку відіграє ключову роль у реалізації валютних обмежень. НБУ використовує свої нормативно-правові акти, зокрема постанови Правління, для оперативного реагування на зміни економічної ситуації та запровадження необхідних обмежень.

Одним з основних механізмів реалізації валютних обмежень є встановлення лімітів на валютні операції. Наприклад, НБУ обмежив суму зняття готівки за кордоном з гривневих карток, а також встановив ліміти на перекази за кордон для фізичних осіб. Ці обмеження реалізуються через банківську систему, яка зобов'язана дотримуватися встановлених лімітів при здійсненні операцій клієнтів.

Інший важливий механізм - це посилення контролю за валютними операціями. НБУ зобов'язав банки проводити додаткову перевірку та

документування валютних операцій, особливо тих, що стосуються виведення капіталу за кордон. Це реалізується через систему фінансового моніторингу та валютного нагляду.

Крім того, в умовах воєнного стану було запроваджено механізм обов'язкового продажу валютної виручки експортерами. Це здійснюється через систему інтервенцій НБУ на валютному ринку, що дозволяє підтримувати курс гривні та забезпечувати валютну ліквідність.

Важливим правовим механізмом є також регулювання курсу національної валюти. НБУ отримав додаткові повноваження щодо встановлення офіційного курсу гривні та обмеження коливань на валютному ринку. Це реалізується через систему валютних інтервенцій та адміністративних обмежень для учасників ринку.

В свою чергу, Дараганова Н.В., у своєму дослідженні дійшла висновку, що свобода підприємництва не є абсолютним правом і може підлягати певним законодавчим обмеженням, особливо в умовах воєнного стану [13].

Регулювання підприємницької діяльності здійснюється на різних рівнях державної влади:

На загальнодержавному рівні визначаються основні рамки та принципи через акти Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади.

На місцевому рівні відбувається конкретизація та практична реалізація цих норм органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, в тому числі через прийняття регуляторних актів.

В умовах воєнного стану спостерігається значне погіршення стану забезпечення свободи підприємництва порівняно з мирним часом. Це зумовлено не лише об'єктивними воєнними обставинами, але й недоліками правового регулювання та неналежною правозастосовною практикою з боку органів влади та посадових осіб.

Для покращення ситуації та оптимізації функціонування державно-правового механізму забезпечення свободи підприємництва в Україні необхідно впровадити комплекс цілеспрямованих управлінських заходів [13].

Ці висновки підкреслюють складність забезпечення балансу між необхідними обмеженнями в умовах воєнного стану та збереженням свободи підприємницької діяльності, а також вказують на потребу вдосконалення як нормативно-правової бази, так і практики її застосування.

З 20 листопада 2024 року Національний банк України вніс правки до діючих валютних обмежень. Зокрема, зміни стосуватимуться кількох напрямів:

1. Українські підприємства отримали можливість розраховуватися за імпортом товарів без обмеження терміну їхньої поставки в Україну за умови, якщо кошти переказуються на користь іноземного експортно-кредитного агентства (ЕКА) / іноземної держави через уповноважену нею особу / іноземної особи та інших нерезидентів, за умови участі в імпортних операціях.

2. НБУ надав можливість переказувати іноземну валюту за кордон для проведення розрахунків за проєктами міжнародної технічної допомоги, незалежно від того, якою державою чи організацією фінансується такий проєкт.

3. Українські компанії тепер можуть скористатися можливістю часткової репатріації дивідендів за корпоративними правами чи акціями.

4. Встановлено заборону на використання валютних кредитів для придбання цінних паперів, номінованих в іноземній валюті [22].

2.3. Вплив валютних обмежень на економіку країни та фінансовий сектор

У сучасних реаліях Національний Банк України зосереджує свої зусилля на забезпеченні максимально ефективного функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану. Пріоритетним завданням є створення таких умов, які дозволять банкам продовжувати виконувати свої основні функції та надавати послуги населенню, незважаючи на складні обставини. Це має на меті мінімізувати негативний вплив воєнних дій на фінансову систему країни.

Для глибшого розуміння наслідків військової агресії на банківський сектор доцільно проаналізувати її вплив на ключові банківські операції, зокрема кредитування, депозитні послуги та валютні операції, а також на банківську систему в цілому. Однак перш ніж перейти до цього аналізу, варто розглянути

спектр ризиків, з якими зіткнулася банківська система України в умовах війни. Це дозволить краще зрозуміти контекст та масштаб викликів, що постали перед фінансовим сектором країни:

- зріс макроекономічний ризик, який виражається сильним спадом економіки та дефіцитом бюджету;
- зріс ризик капіталу – капітал з початку війни змінився незначно, але якщо війна буде довгою, ризик посилиться;
- зріс кредитний ризик, що пояснюється падінням доходів населення, припиненням роботи підприємств;
- зріс валютний ризик, але фіксація обмінного курсу та збалансовані валютні позиції поки що стримують цей ризик;
- ризик прибутковості вважається високим через збитки за кредитами та відрахування до резервів за кредитними збитками [14].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво вплинуло на економічну ситуацію в країні, зокрема на функціонування банківської системи. Це призвело до впровадження нових правил та обмежень у фінансовому секторі. Проте, завдяки ефективному регулюванню з боку НБУ, банківська система змогла адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану та успішно протистоїть викликам, пов'язаним з війною.

На даний момент банківська система України демонструє стабільність, залишається під контролем регулятора та зберігає достатній рівень ліквідності. Значну роль у цьому відіграє підтримка з боку НБУ, країн-партнерів та міжнародних організацій, які надають фінансову допомогу Україні та сприяють наближенню її перемоги.

Для відновлення та подальшого розвитку економіки, господарства та інфраструктури України критично важливими є забезпечення безпеки, досягнення цінової стабільності, створення умов для максимальної зайнятості населення. Не менш важливою є співпраця між науковцями-теоретиками та практиками, підвищення продуктивності праці та забезпечення гідної оплати праці.

Одним з ключових питань сьогодення залишається планування відновлення всіх секторів економіки та подальшого розвитку України після завершення війни. У цьому контексті вагому роль відіграє міжнародна підтримка. Країни-партнери надають Україні значну фінансову та політичну допомогу в її боротьбі за незалежність та територіальну цілісність.

Фінансова підтримка включає програму фінансування від Міжнародного валютного фонду, транші від Світового банку та Європейського Союзу. Крім того, в Європі створено спеціальний трастовий фонд. Усі ці механізми слугують гарантами фінансової підтримки у процесі відновлення української економіки та її подальшого розвитку [14].

Щодо ж зниження облікової ставки НБУ, наразі в нашій державі оголошено курс на «пом'якшення» монетарної політики. Так, в грудні 2018 року облікова ставка складала 18% (а в квітні 2014 року – 30%), тож до сьогодні вона вже знижувалася декілька разів. Високе значення облікової ставки було зумовлено основною метою – взяти під контроль інфляцію, яка з 2014 року суттєво зросла через військову агресію проти нашої держави та зумовлена цією подією економічна криза. Тобто, Нацбанк захищав громадян, намагаючись втримати ціни від надмірного зростання [15].

Перехід до більш м'якої монетарної політики зумовлений об'єктивними економічними факторами. Після періоду економічного спаду в 2014-2016 роках, Україна вступила у фазу відновлення та зростання. Це свідчить про відродження економічних процесів у державі та адаптацію ринку до нових реалій.

Одним з ключових показників цього відновлення стало суттєве зниження рівня інфляції. В таких умовах центральний банк країни природньо переглядає свої пріоритети. Якщо раніше основним завданням було стримування зростання цін, то тепер, коли інфляція сповільнилася завдяки загальному економічному підйому, фокус змістився на стимулювання розвитку національної економіки.

Таким чином, рішення Національного банку змінити вектор своєї політики є логічним кроком, який відповідає поточному етапу економічного циклу країни. Замість концентрації на утриманні цін, які вже демонструють тенденцію до

стабілізації, регулятор може зосередитися на заходах, спрямованих на підтримку та прискорення економічного зростання в Україні [15].

У 2020 році було помірно низький рівень інфляції, що є сприятливим фактором для зниження процентної ставки Нацбанку. Так, шокове скуповування окремих товарів населенням припинилося та скуповування валюти населенням зупинилися через усвідомлення більшістю населення реальної ситуації з оголошеним карантинном. Водночас, інші економічні фактори (здешевлення енергоносіїв на світових ринках, збільшення пропозиції сирих продуктів харчування) навпаки додатково стримували зростання цін в Україні. Тож Національний банк України прогнозує рівень інфляції в 2020 році на рівні 5% (+/- 1%), що дозволяє «пом'якшити» монетарну політику.

Окремо варто зазначити і про те, Нацбанк не планує зупинятися на досягнутому та обіцяє до кінця року знизити облікову ставку ще на 1%, до 7% [15].

Проте сьогодні, правління Національного банку ухвалило рішення знизити облікову ставку з 13,5% до 13% із 14 червня 2024 року. Ураховуючи все ще стримані показники інфляції, триваюче поліпшення інфляційних очікувань та баланс ризиків для подальшої інфляційної динаміки, Національний банк продовжує цикл пом'якшення процентної політики, щоб підтримати відновлення економіки.

Після тривалого періоду зниження інфляція залишилася незмінною у квітні та лише незначно зросла в травні – до 3,3% у річному вимірі. Такі темпи зростання споживчих цін були нижчими, ніж очікував НБУ. Як і раніше, відхилення від прогнозу передусім зумовлено стрімким здешевленням сирих продуктів харчування завдяки сприятливим погодним умовам, ефектам високих минулорічних врожаїв і переорієнтації окремих виробників на внутрішній ринок.

Проте фундаментальний інфляційний тиск відповідав квітневому прогнозу НБУ – базова інфляція становила 4,4%, залишаючись у межах цільового коридору вже більш ніж пів року. З одного боку, вторинні ефекти від здешевлення сирих продовольчих товарів, а також відносна стійкість

інфляційних очікувань до курсових коливань стримували зростання цін на широкий спектр товарів і послуг. З іншого, – подальше зростання витрат бізнесу, у тому числі на оплату праці та електроенергію, стимулювало підвищення цін на значну частку компонентів базового індексу споживчих цін [16].

Зберігаються такі ризики, як, виникнення додаткових бюджетних потреб для підтримання обороноздатності чи покриття значних квазіфіскальних дефіцитів, зокрема в енергетичній сфері. Подальші ураження інфраструктури, передусім енергетичної та портової, що обмежуватиме економічну активність і тиснутиме на ціни з боку пропозиції, продовження часткового блокування кордонів деякими країнами ЄС для вантажних перевезень, що стримуватиме експорт та здорожчуватиме імпорт, поглиблення негативних міграційних тенденцій [16].

Згідно з прогнозами Національного банку України, у найближчі місяці очікується помірне прискорення інфляції. До кінця року, ймовірно, показники інфляції вийдуть за межі цільового діапазону, встановленого регулятором.

На цінову динаміку впливатиме ряд факторів. Передусім, це триваючий тиск на витрати бізнесу в умовах воєнного стану. Крім того, прогнозується, що врожаї цього року можуть бути дещо нижчими порівняно з рекордними показниками минулого року.

Ще одним чинником є зростання заробітних плат відносно високими темпами, що призводить до перенесення цих витрат на кінцеві ціни товарів та послуг. Також варто враховувати заплановане підвищення тарифів на електроенергію, яке неминуче вплине на загальний рівень цін.

Таким чином, комбінація цих факторів створює передумови для прискорення інфляційних процесів в українській економіці в короткостроковій перспективі. НБУ уважно стежить за цими тенденціями та готовий вживати необхідних заходів для підтримки цінової стабільності в межах своїх повноважень [16].

Національний банк України також посилив вимоги до небанківських установ з метою мінімізації спекуляцій на валютному ринку в умовах війни, а саме зменшення штучного підвищення курсу в готівковому сегменті валютного

ринку, адже офіційний курс долара США було зафіксовано з початком війни (спочатку 29,25 грн за 1 долар США, а з 21 липня – 36,56 грн за 1 долар США) задля того, щоб забезпечити стабільну роботу фінансової системи [9].

Окрім вищезгаданих заборон, Національний банк України посилив вимоги до небанківських установ з метою мінімізації спекуляцій на валютному ринку в умовах війни, а саме зменшення штучного підвищення курсу в готівковому сегменті валютного ринку, адже офіційний курс долара США було зафіксовано з початком війни (спочатку 29,25 грн за 1 долар США, а з 21 липня – 36,56 грн за 1 долар США) задля того, щоб забезпечити стабільну роботу фінансової системи [16].

Підсумовуючи, можна зазначити, що вплив валютних обмежень на економіку країни та фінансовий сектор є комплексним та неоднозначним. З одного боку, вони можуть бути ефективним інструментом стабілізації фінансової системи в кризові періоди, допомагаючи утримувати курс національної валюти та запобігаючи відтоку капіталу. З іншого боку, тривале застосування жорстких валютних обмежень може призводити до негативних наслідків, таких як зниження інвестиційної привабливості, ускладнення міжнародної торгівлі та стримування економічного зростання. У довгостроковій перспективі, стратегія економічного розвитку повинна бути спрямована на створення умов, які дозволять поступово лібералізувати валютний ринок без ризиків для фінансової стабільності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та недоліки чинного законодавства щодо валютних обмежень

Нацбанк поінформував, що впроваджує найбільший пакет пом'якшення валютних обмежень для підприємств з початку повномасштабної війни. Метою цих змін, зазначає регулятор, є поліпшення умов ведення бізнес-діяльності в Україні та виходу вітчизняного бізнесу на нові ринки, а також підтримка відновлення економіки та сприяння припливу нових інвестицій в країну.

Відповідну постанову Правління НБУ № 56 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18» ухвалено 3 травня 2024 року. Переважна більшість положень документа набрала чинності з 4 травня 2024 року, лише в частині репатріації «нових» дивідендів зміни наберуть чинності з 13 травня 2024 року [23].

Насамперед, варто зазначити, що впровадження такого масштабного пакету пом'якшень в умовах триваючої війни може бути передчасним. Економіка України все ще знаходиться у вкрай вразливому стані, і послаблення контролю над валютними операціями може призвести до дестабілізації курсу гривні та збільшення відтоку капіталу з країни.

Особливе занепокоєння викликає рішення щодо репатріації «нових» дивідендів. Хоча це може здаватися привабливим для іноземних інвесторів, існує ризик, що це призведе до масового виведення коштів з України саме в той момент, коли економіка потребує стабільності та інвестицій.

Крім того, послаблення валютних обмежень може створити додаткові можливості для фінансових маніпуляцій та ухилення від оподаткування. В умовах слабкості контролюючих органів та недосконалості судової системи, це може призвести до зростання тіньового сектору економіки.

Варто також звернути увагу на те, що такі різкі зміни у валютному регулюванні можуть створити додаткове навантаження на банківську систему.

Банки змушені будуть швидко адаптуватися до нових правил, що може призвести до помилок та збоїв у їхній роботі.

Не менш важливим є питання про те, чи дійсно ці зміни сприятимуть припливу нових інвестицій в країну. В умовах високих геополітичних ризиків та нестабільності, лише послаблення валютних обмежень навряд чи буде достатнім стимулом для серйозних іноземних інвесторів.

По-перше, скасовуються всі валютні обмеження для імпорту робіт та послуг. НБУ забезпечує можливість бізнесу купувати та переказувати іноземну валюту за кордон для проведення операцій з імпорту робіт та послуг. У зв'язку з цими змінами втрачає свою актуальність постанова Кабінету Міністрів від 24 лютого 2022 року № 153 «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту», яким визначив перелік послуг, робіт, прав інтелектуальної власності, інших немайнових прав, призначених для продажу (оплатної передачі), за операціями з імпорту яких рекомендовано Національному банку забезпечити здійснення переказів [39].

З огляду на це Нацбанк звернеться до Уряду з пропозицією щодо її скасування. По-друге, дозволено репатріацію «нових» дивідендів. Підприємства зможуть переказувати за кордон дивіденди, нараховані за результатами діяльності з 1 січня 2024 року. Встановлено місячний ліміт у розмірі 1 млн євро в еквіваленті, який контролюватиметься через систему «Е-ліміти».

Проте ще у 2021 році Національний банк удвічі збільшив е-ліміт для низки валютних операцій фізичних осіб з переказу коштів за кордон або на рахунки юридичних осіб-нерезидентів, відкриті в Україні – до 200 тис. євро.

Серед таких операцій:

- здійснення інвестицій за кордон;
- розміщення коштів на власних іноземних рахунках;
- переказ коштів за договором страхування життя;
- надання позики нерезидентам [40].

По-третє, розширено можливості для міжнародних лізингових та орендних платежів. Юридичні особи та ФОПи зможуть здійснювати такі платежі без обмежень щодо предмету лізингу/оренди чи дати укладення договору.

По-четверте, спрощено умови обслуговування «нових» зовнішніх кредитів. Зокрема, зменшено мінімальний строк користування кредитом для купівлі валюти на його погашення з трьох до одного року. Також дозволено купівлю валюти для сплати відсотків за «новими» кредитами незалежно від строку користування.

По-п'яте, надано можливість погашати проценти за «старими» зовнішніми кредитами. Встановлено квартальний ліміт у 1 млн євро для прострочених платежів, але без обмежень для майбутніх планових виплат. Передбачено додаткові умови для захисту макрофінансової стабільності.

По-шосте, пом'якшено обмеження для представництв міжнародних компаній. Представництвам платіжних систем та іноземних авіакомпаній дозволено купувати та переказувати валюту своїм материнським компаніям з місячним лімітом у 5 млн євро.

Ці зміни спрямовані на підтримку бізнесу та стимулювання економічної активності, водночас зберігаючи контроль над валютними операціями для забезпечення фінансової стабільності [18].

Валютне регулювання є важливим інструментом економічної політики держави, особливо в умовах економічної нестабільності та глобальних викликів. Однак чинне законодавство щодо валютних обмежень в Україні має ряд проблем та недоліків, які потребують ретельного аналізу та вирішення. Розглянемо основні з них:

Одним з головних недоліків є надмірна суворість валютних обмежень, які часто перешкоджають нормальному функціонуванню бізнесу та інвестиційній діяльності. Суворі ліміти на купівлю валюти та міжнародні перекази можуть стримувати економічний розвиток та міжнародну торгівлю. Законодавство часто не встигає за швидкими змінами в економічному середовищі. Відсутність механізмів швидкого реагування на зміни валютного ринку може призводити до неефективності регулювання в критичні моменти. Багато положень валютного законодавства є складними для розуміння та інтерпретації, що створює труднощі як для бізнесу, так і для контролюючих органів. Це може призводити до різночитань та конфліктних ситуацій.

Для вирішення цих проблем необхідно провести комплексний перегляд законодавства щодо валютних обмежень. Ключовими напрямками реформування мають стати:

- Підвищення гнучкості валютного регулювання з можливістю швидкого реагування на зміни економічної ситуації.
- Спрощення та уніфікація норм валютного законодавства для полегшення їх розуміння та застосування.
- Поступова лібералізація валютного ринку з урахуванням економічної стабільності країни.
- Гармонізація валютного законодавства з міжнародними стандартами та практиками.
- Розробка чітких механізмів регулювання операцій з цифровими валютами.
- Збільшення прозорості процесу прийняття рішень у сфері валютного регулювання.
- Створення більш сприятливих умов для іноземних інвесторів та експортерів.

Важливо зазначити, що реформування валютного законодавства повинно відбуватися поступово, з урахуванням економічної ситуації в країні та глобальних фінансових трендів. Необхідно знайти баланс між забезпеченням фінансової стабільності та створенням умов для економічного зростання.

Влучно зазначає А.В. Гарбінська-Руденко, що незважаючи на ключову роль державного та місцевих бюджетів у фінансовій системі України, валютний ринок, як складова фінансового ринку, також має вагомий вплив на економічну ситуацію. В умовах воєнного стану функціонування валютного ринку України зазнало суттєвих змін через запровадження низки обмежень [31].

Ці обмеження стосуються правових аспектів здійснення валютних операцій та валютного регулювання. Їх головна мета - запобігти відтоку фінансових ресурсів з країни та сприяти їх акумуляції в бюджеті України. Зокрема, було введено особливий порядок придбання іноземної валюти,

дозволяючи це лише для проведення мобілізаційних та інших заходів, пов'язаних із забезпеченням оборони та національної безпеки [31].

Крім того, значно обмежено можливості здійснення грошових переказів за кордон. Виняток становлять лише окремі випадки, такі як оплата лікування та транспортування хворих, а також навчання в закордонних освітніх закладах. Водночас, дозволено перекази іноземної валюти для придбання товарів, необхідних для забезпечення Збройних Сил України, включаючи засоби захисту, медичне обладнання та інше військове спорядження [31].

Таким чином, заходи валютного регулювання в умовах воєнного стану спрямовані насамперед на збереження капіталу в межах державного та місцевих бюджетів України для його подальшого цільового використання, зокрема для військових потреб [31].

Враховуючи масштабні збитки, завдані військовою агресією Російської Федерації проти України, які оцінюються в сотні мільярдів доларів, фінансова система країни змушена функціонувати за принципом максимального залучення та формування резерву фінансових ресурсів. Ці кошти необхідні як для задоволення нагальних потреб, так і для майбутнього відновлення країни у післявоєнний період [31].

Таким чином, вдосконалення законодавства щодо валютних обмежень є важливим кроком для покращення інвестиційного клімату, стимулювання економічного розвитку та інтеграції України у світову фінансову систему. Це вимагає системного підходу, залучення експертів та врахування інтересів усіх учасників фінансового ринку.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази

У сучасному світі, що швидко змінюється, нормативно-правова база повинна бути гнучкою та адаптивною, щоб відповідати викликам часу. Вдосконалення законодавства є безперервним процесом, спрямованим на забезпечення ефективного регулювання суспільних відносин та захисту прав громадян. У цьому есе я хочу запропонувати кілька ключових напрямків для вдосконалення нормативно-правової бази.

З 11 липня 2024 року Національний банк України запровадив ряд змін у валютному регулюванні. Одним з ключових нововведень є дозвіл українським компаніям компенсувати витрати нерезидентів, пов'язані з наданням зовнішніх кредитів українським позичальникам. Це можливо за умови, що гарантом, поручителем або страховиком кредиту виступає іноземне експортно-кредитне агентство, іноземна держава або міжнародна фінансова організація. Такий крок має на меті розширити доступ українського бізнесу до зовнішнього фінансування.

НБУ також дозволив здійснювати платежі іноземним страховим компаніям, частково належним іноземним державам, за договорами страхування воєнних ризиків в Україні. Це рішення покликане заохотити інвесторів та донорів, надаючи їм можливість мінімізувати ризики в умовах триваючої російської агресії.

Крім того, резиденти отримали право переказувати кошти за наданими ними гарантіями чи поруками для забезпечення зобов'язань резидентів-позичальників за зовнішніми кредитами, якщо такі платежі дозволені Постановою №18. Це має стимулювати іноземних кредиторів відновити кредитування приватних українських позичальників [6].

НБУ також врегулював можливість для резидентів-позичальників купувати іноземну валюту для резервування за кредитними договорами з МФО, що має посилити підтримку українського бізнесу з боку цих організацій.

Нарешті, були внесені уточнення до травневого пакету лібералізації, який дозволив здійснювати планові відсоткові платежі за зовнішнім корпоративним боргом. Ці зміни спрямовані на уніфікацію підходів до сплати планових відсотків (купонів) для різних структур запозичень.

В епоху цифрових технологій важливо адаптувати законодавство до нових реалій. Це включає:

НБУ продовжує вживати заходів для зміцнення обороноздатності України та підтримки волонтерського руху. Зокрема, розширено список товарів оборонного призначення, які волонтери можуть придбати за кордоном.

Крім того, нерезидентам тепер дозволено робити благодійні внески не лише в іноземній валюті, а й у гривні на території України. Ці кошти можуть надходити як державним органам, так і благодійним фондам для підтримки обороноздатності та задоволення нагальних потреб населення в умовах війни [20].

НБУ також запровадив низку змін для підтримки населення та бізнесу:

1. Фізичним особам дозволено повертати соціальні виплати, отримані за кордоном, що допоможе уникнути погіршення умов надання допомоги вимушеним мігрантам.

2. Бізнесу надано можливість оплачувати збори, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності, включаючи послуги іноземних патентних відомств та патентних повірених.

3. Уточнено, що ліміт у 100 тис. грн на день для купівлі-продажу готівкової іноземної валюти стосується лише операцій за безготівкові кошти в гривні. Операції з готівковими коштами залишаються без обмежень за сумою.

Ці зміни затверджено постановою Правління НБУ № 83 від 09 липня 2024 року [8].

Додатково, Постановою № 82 від 09 липня 2024 року внесено зміни до Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті, уточнюючи перелік операцій за рахунками іноземних компаній.

Розробку комплексного законодавства щодо кібербезпеки та захисту персональних даних.

Створення правової бази для регулювання криптовалют та блокчейн-технологій.

Вдосконалення законів про електронну комерцію і цифрові послуги [11].

Вдосконалення нормативно-правової бази - це складний і багатогранний процес, який вимагає системного підходу. Важливо не лише розробляти нові закони, але й забезпечувати їх ефективну імплементацію та виконання. Крім того, процес вдосконалення законодавства повинен бути прозорим і включати

широке обговорення з експертами, громадськістю та всіма зацікавленими сторонами [20].

Особливу увагу слід приділити гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами та стандартами, особливо в контексті європейської інтеграції України. Це допоможе не лише покращити якість законодавства, але й сприятиме міжнародному співробітництву та інвестиційній привабливості країни.

Нарешті, важливо забезпечити стабільність законодавства. Часті зміни законів можуть призвести до правової невизначеності та складнощів у їх застосуванні. Тому будь-які зміни повинні бути ретельно продумані та обґрунтовані.

У висновку хочу підкреслити, що вдосконалення нормативно-правової бази - це безперервний процес, який вимагає постійної уваги та зусиль з боку законодавців, експертів та суспільства в цілому. Лише через системний підхід та врахування всіх аспектів суспільного життя можна створити ефективну та сучасну правову систему, яка відповідатиме потребам суспільства та сприятиме розвитку країни.

3.3. Перспективи розвитку валютного регулювання у період повоєнної відбудови

Післявоєнний період в Україні відкриває нові можливості та ставить нові виклики перед системою валютного регулювання. Ефективна валютна політика стане ключовим фактором відновлення економіки та інтеграції України у глобальні фінансові ринки. Розглянемо основні перспективи розвитку валютного регулювання в цей важливий для країни час.

Одним з перших кроків у поствоєнний період має стати поступова лібералізація валютного ринку. Це включатиме послаблення обмежень на валютні операції, що були запроваджені під час воєнного стану. Такий підхід сприятиме збільшенню інвестиційної привабливості України та полегшить міжнародну торгівлю.

Перехід до більш гнучкого режиму валютного курсу дозволить економіці краще адаптуватися до зовнішніх шоків. Національний банк України може зосередитися на таргетуванні інфляції, дозволяючи курсу гривні вільніше коливатися відповідно до ринкових умов.

З початком повномасштабного вторгнення Національний банк України вжив рішучих заходів для стабілізації фінансової системи. Ключовими кроками стали фіксація обмінного курсу гривні та впровадження ряду адміністративних обмежень. Ці дії виявилися ефективними у запобіганні панічним настроям та забезпеченні безперебійного функціонування фінансового сектору. Крім того, вони допомогли бізнесу та громадянам пристосуватися до нових реалій воєнного часу. [22].

Проте, як показує практика, довготривале використання фіксованого курсу в поєднанні з суворими валютними обмеженнями має не лише позитивні, а й негативні наслідки. З плином часу негативні аспекти такої політики починають переважати над позитивними.

Усвідомлюючи це, регулятор розробив та поступово втілює в життя Стратегію послаблення валютних обмежень. Ця стратегія передбачає поетапний перехід до більш гнучкого режиму обмінного курсу та відновлення практики інфляційного таргетування. Однак, реалізація цих кроків відбувається лише за умови формування відповідних економічних передумов та стабілізації ситуації в країні.

С.І. Бульчак вважає, що саме поствоєнна відбудова економіки вимагає ретельно скоординованих дій центрального банку та уряду, проте конкретні стратегії мають враховувати специфіку кожної держави. Аналіз макроекономічних показників країн, які успішно подолали наслідки війн, демонструє ключову роль центральних банків у стимулюванні економічного зростання [38, с.140].

Проте, на мою думку, ефективна взаємодія монетарної та фіскальної політики є критично важливою для забезпечення стійкого відновлення. Центральний банк може підтримувати економіку через інструменти грошово-кредитної політики, тоді як уряд має створити сприятливе середовище для

бізнесу та залучати інвестиції через реформи та державні програми. Такий комплексний підхід є запорукою успішної поствоєнної реконструкції економіки.

Створення умов для розвитку ринку деривативів та інших інструментів хеджування валютних ризиків стане важливим кроком у розвитку фінансового ринку. Це дозволить компаніям ефективніше управляти валютними ризиками, що особливо важливо в період економічної нестабільності.

Посилення інтеграції України в міжнародні фінансові системи, включаючи SWIFT та інші платіжні системи, сприятиме полегшенню міжнародних транзакцій та залученню іноземних інвестицій.

Впровадження цифрових технологій у валютне регулювання, включаючи можливе створення цифрової гривні, може значно підвищити ефективність та прозорість валютних операцій. Це також може сприяти боротьбі з тіньовою економікою та відмиванням коштів.

Впровадження ризик-орієнтованого підходу до валютного нагляду дозволить ефективніше виявляти та запобігати порушенням валютного законодавства, одночасно зменшуючи адміністративне навантаження на законослухняний бізнес.

У контексті євроінтеграції України, важливим аспектом стане гармонізація валютного законодавства з нормами ЄС. Це сприятиме полегшенню економічної співпраці з європейськими партнерами та підготовці до можливого членства в ЄС.

Одним з ключових аспектів гармонізації стане адаптація нашого законодавства до Директиви ЄС про платіжні послуги (PSD2). Це відкриє нові можливості для розвитку фінтех-сектору в Україні, сприятиме впровадженню інноваційних фінансових продуктів та послуг. Водночас, це вимагатиме від нас посилення заходів з кібербезпеки та захисту персональних даних. фінтех-платформ та P2P кредитування, оскільки саме цифрові технології сприяють розвитку фінтех-платформ та систем P2P кредитування, які забезпечують нові можливості для отримання кредитів за допомогою децентралізованих та інноваційних моделей [21].

Важливим кроком буде також приведення нашої системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у відповідність до стандартів ЄС. Це не лише підвищить довіру до нашої фінансової системи з боку європейських партнерів, але й сприятиме боротьбі з тіньовою економікою всередині країни.

Гармонізація валютного законодавства також передбачає адаптацію до норм ЄС щодо звітності про міжнародні фінансові операції. Це зробить наш фінансовий ринок більш прозорим та привабливим для іноземних інвесторів, а також полегшить співпрацю з європейськими фінансовими інституціями.

Створення умов для розвитку валютного ринку для роздрібних клієнтів, включаючи можливість відкриття валютних рахунків онлайн та спрощення процедур обміну валют, підвищить довіру населення до фінансової системи. Забезпечення стабільності гривні залишиться пріоритетом валютної політики. Це вимагатиме збалансованого підходу до монетарної політики, управління державним боргом та стимулювання економічного зростання.

Випуск державних облігацій у іноземній валюті на внутрішньому ринку може стати додатковим інструментом залучення валютних ресурсів та управління ліквідністю. Впровадження сучасних технологій для моніторингу міжнародних капітальних потоків дозволить ефективніше протидіяти відтоку капіталу та забезпечить більшу прозорість фінансових операцій.

Успішна реалізація цих перспектив вимагатиме скоординованих зусиль регуляторів, бізнесу та міжнародних партнерів, а також гнучкості у реагуванні на мінливі економічні умови.

ВИСНОВКИ

Воєнний стан зумовлює необхідність посилення валютного контролю, що може включати обмеження на купівлю іноземної валюти, контроль за транскордонними переказами, обмеження на зняття готівки тощо.

У даному дослідженні проведено комплексний аналіз правового регулювання валютних обмежень, що впроваджуються в умовах воєнного стану, оцінка їх ефективності та впливу на економіку країни, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої бази у цій сфері.

Воєнний стан в Україні поставив уряд перед необхідністю впровадження жорстких валютних обмежень для мінімізації негативних наслідків для економіки. Серед ключових заходів — обмеження на купівлю та вивезення валюти, регламентація міжнародних транзакцій, а також контроль за валютними операціями фізичних і юридичних осіб. Ці заходи спрямовані на зменшення валютного відтоку, стабілізацію курсу гривні та запобігання фінансовим кризам. Водночас аналіз показав, що ці обмеження мають і негативні наслідки, зокрема для підприємницької діяльності та інвестиційної привабливості країни.

Аналіз валютних обмежень, запроваджених в Україні під час воєнного стану, свідчить про їх вимушений характер та спрямованість на забезпечення макроекономічної стабільності в умовах війни. Основними запровадженими обмеженнями стали: фіксація офіційного курсу гривні, обмеження на купівлю іноземної валюти фізичними та юридичними особами, заборона на транскордонні валютні перекази без відповідних підстав, обмеження на зняття готівки з валютних рахунків. Ці заходи дозволили запобігти колапсу валютного ринку та стримати девальвацію національної валюти.

В той же час, дослідження виявило певні проблемні аспекти чинного регулювання валютних обмежень. Зокрема, існує потреба в більш гнучкому підході до валютних обмежень з урахуванням різних економічних умов в різних регіонах країни. Також актуальним є питання забезпечення балансу між необхідністю жорсткого валютного контролю та потребами бізнесу в здійсненні міжнародних операцій.

Для вдосконалення правового регулювання валютних обмежень в Україні доцільно:

1. розробити диференційований підхід до застосування валютних обмежень залежно від економічної ситуації в конкретних регіонах;
2. запровадити більш гнучкі механізми валютного регулювання для експортерів та імпортерів критично важливої продукції;
3. вдосконалити механізми контролю за дотриманням валютних обмежень з використанням сучасних цифрових технологій;
4. розробити чіткі критерії для поступового послаблення валютних обмежень після завершення воєнного стану.

Особливу увагу слід приділити гармонізації валютного законодавства України з правом Європейського Союзу, враховуючи перспективи євроінтеграції. При цьому важливо зберегти можливість оперативного запровадження необхідних захисних механізмів у випадку виникнення загроз фінансовій стабільності.

Досвід застосування валютних обмежень в умовах воєнного стану демонструє необхідність створення комплексної системи реагування на надзвичайні ситуації у валютній сфері. Така система має включати чіткі критерії запровадження обмежень, механізми їх реалізації та контролю, а також план поступової нормалізації валютного регулювання.

Враховуючи сучасні виклики, вдосконалення правового регулювання валютних обмежень має базуватися на принципах гнучкості, пропорційності та правової визначеності. Серед рекомендованих кроків:

- Розробка чітких критеріїв для запровадження та скасування валютних обмежень, залежно від макроекономічних і безпекових факторів.
- Інтеграція механізмів для підтримки бізнесу в умовах обмежень, зокрема надання преференцій для експортерів і стратегічно важливих підприємств.
- Підвищення прозорості регуляторних процесів через посилення комунікації між урядом і суспільством.

— Використання інноваційних фінансових інструментів для зменшення залежності від валютних обмежень, наприклад, розвиток цифрових платіжних систем і стимулювання безготівкових розрахунків.

Таким чином, правове регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає зваженого підходу, постійного моніторингу та готовності до швидкої адаптації відповідно до змін економічної ситуації. Ефективне впровадження таких обмежень може стати важливим фактором збереження економічної стабільності країни в надзвичайно складних умовах воєнного часу. Рациональне впровадження валютних обмежень може слугувати інструментом захисту національної економіки, тоді як надмірне або неконтрольоване регулювання здатне стати бар'єром для розвитку. Запропоновані в роботі шляхи вдосконалення створюють підґрунтя для формування більш стійкої фінансової системи України. В цілому, правове регулювання валютних обмежень в умовах воєнного стану виявилось ефективним інструментом забезпечення фінансової стабільності держави. Водночас, подальше вдосконалення цього регулювання має відбуватися з урахуванням потреб економічного відновлення та розвитку України, її міжнародних зобов'язань та стратегічного курсу на європейську інтеграцію.